

MICHEL WIEVIORKA

Director d'Estudis de l'Escola d'Estudis Superiors de Ciències Socials de París

1. INTRODUCCIÓ

Des de fa aproximadament deu anys, he fet moltes investigacions sobre el problema del racisme a França i també he dut a terme recerques sobre el tema del racisme en relació amb la policia, intentant respondre a algunes preguntes sobre la violència racista a França i sobre el paper que té la policia en la violència o, més amplament, sobre el paper de la policia en l'augment del racisme a França. Amb això no vull fer cap provocació ni dir-los que la policia és la responsable del racisme a França, però sí que hi té una part de responsabilitat que mereix ser analitzada.

Vull començar fent dues observacions generals sobre la violència racial a França. Primerament, penso que aquest és un tema molt limitat i secundari, proporcionalment és un tema menys important que el Front Nacional, que és un moviment no violent. Si parlés de la Gran Bretanya tindria més coses a dir sobre la violència racista, perquè crec que allà sí que hi ha molt racisme i que es manifesta d'una manera violenta. La segona observació preliminar que vull fer és que es parla molt de violència a França però no es parla de violència racista. En els diaris francesos o la televisió francesa, es parla sense parar de violència urbana, delinqüència, terrorisme islamista, violència nacionalista a Còrsega, violència escolar, violència en els transports públics... Es parla molt de violència i de racisme però la violència racista és un problema secundari. Dic això perquè, si no, no ens entenderíem gaire bé.

---

* El text d'aquest article s'ha extret de la conferència que va pronunciar Michel Wieviorka en el Seminari sobre les minories ètniques i la xenofòbia, realitzat a l'Escola de Policia de Catalunya del 9 al 13 de juny de 1997, d'acord amb la seva autorització per publicar-la a la *Revista Catalana de Seguretat Pública*.

D'entrada, presentaré aquesta anàlisi general en tres parts. En la primera part de la meua intervenció vull parlar de com i per què s'ha desenvolupat el racisme a França des de fa uns trenta anys. I ho faig d'aquesta manera perquè penso que a la seva societat ha començat ara, deu o quinze anys més tard, el fenomen que els francesos hem viscut a partir dels anys 60 i 70, i el que els anglesos van començar a viure a partir dels anys 50 o 60.

En la segona part tractaré de centrar el tema sobre un dels llocs d'on sorgeix indirectament la violència racista, és a dir, de les institucions; amb aquesta intenció explicaré o analitzaré la crisi de les institucions franceses en general, i particularment de la policia. Penso que la policia francesa està en crisi; encara que els policies sempre diuen que la policia està amenaçada i que els policies francesos de fa un segle ja deien que la policia estava en crisi, crec que des de fa vint anys aquesta crisi és efectiva.

I, en darrer terme, la tercera part de la meua intervenció consistirà a reflexionar precisament sobre el tema de la violència racista. Per què dic que hi ha poca violència racista a França i, tanmateix, per què augmenta el racisme i paradoxalment hi ha poca violència?

2. L'EVOLUCIÓ DEL RACISME A FRANÇA A PARTIR DELS ANYS 60 I 70

Creo que si volem reflexionar sobre quines són les fonts més profundes de l'augment del racisme a França –i també a Alemanya, Bèlgica, Gran Bretanya i, fins i tot, a l'Estat espanyol–, cal tenir en compte tres fenòmens successius. El primer és el final de la societat industrial, el segon és la crisi de les institucions i, el tercer, els canvis relacionats amb les identitats col·lectives i culturals.

Però, abans de tot, vull advertir que, de fet, estem parlant de fenòmens molt recents: per un historiador, els últims trenta anys són poc temps. Recordem, per exemple, que abans de la Segona Guerra Mundial el racisme a França era un fenomen molt poderós i molt fort però, en canvi, no es considerava com un fet criminal. Actualment, es considera des de la perspectiva criminal; hem après a criminalitzar el racisme perquè hi ha hagut la Segona Guerra Mundial, la barbàrie nazi, la descolonització i perquè hi ha hagut també uns altres grans fenòmens històrics. Per tant, els parlo d'un fenomen que torna a començar i es rellança en una societat que es pensava que cada vegada hi hauria menys racisme després del final de la Segona Guerra Mundial i de la descolonització. Crec que la societat catalana o espanyola també viu el mateix problema. Qui s'hauria pensat, ara fa deu anys, que Catalunya s'interessaria pel tema del racisme?

No conec gaire l'experiència catalana però sí que conec la del País Basc: a la darrereria del segle passat, el nacionalisme basc era profundament racista i, encara que desconec el nacionalisme català, si llegís textos del segle passat podríem trobar-hi expressions racistes. Per tant, abans de treure qualsevol conclusió, hem de ser prudents.

El primer element de la meua anàlisi sobre la transformació de la societat francesa és, com he indicat més amunt, el final de la societat industrial. Als anys 60, a França existia una relació social conflictiva, és a dir, el moviment obrer estava en oposició als patrons i aquesta relació era el centre de la vida social. És cert que no tothom era obrer o empresari i que no tots els obrers tenien el sentiment de participar en un conflicte, però això no impedeix veure que el nucli de la vida col·lectiva era la relació entre aquests agents: d'una banda un moviment sindical i obrer i, de l'altra, els empresaris. Si dic que aquesta relació conflictiva estructurava la vida col·lectiva és perquè a partir d'aquesta tensió s'organitzava la vida política.

Què volia dir ser d'esquerres a França durant els anys 50 o 60? D'una manera o d'una altra, significava ser del bàndol del moviment obrer; en canvi, ser de dretes representava més aviat ser de l'altre bàndol. El debat intel·lectual se centrava a saber si hom se situava de la banda o en contra del moviment obrer. En la meua formació intel·lectual vaig llegir Sartre, que moltes vegades es preguntava si havia de ser company de lluita dels comunistes, però també una frase molt cèlebre d'un personatge creat per aquest autor diu: «no podem dir això perquè tenim el risc de desesperar la ciutat on hi ha les fàbriques Renault, que són el símbol de la indústria i del moviment obrer».

Aquest conflicte sociopolític també estructurava la vida als barris perquè, a més dels sindicats, hi havia associacions en què el moviment obrer era present: les organitzacions de consumidors, de famílies, esportives, culturals, etc. Per tant, era molt important perquè encara que no tots els obrers votessin l'esquerra i encara que no tothom estés obsessionat per aquesta relació, estructurava la vida col·lectiva i feia que França fos una societat on els immigrants, que eren molt nombrosos, es definissin en termes socials. A la França d'aquella època, quan es parlava dels immigrants, es deia que eren *traballadors* immigrants.

Aleshores, la figura de l'immigrant era una persona soltera, un home, que havia vingut a treballar a les fàbriques o al camp (sobretot a les fàbriques per fer els treballs més pesats), que culturalment era molt diferent dels francesos i que parlava molt poc o molt malament la llengua francesa; vivia en residències o en hotels que els feien pagar molt cars i eren molt dolents. En definitiva, la forma principal d'integració social de l'immigrant era mitjançant els sindicats.

El racisme, doncs, servia per considerar aquests immigrants com a inferiors i permetia formes d'explotació laboral; era útil per imposar les feines més difícils i els treballs més durs i per exigir que no protestessin. El racisme servia com a excusa per situar les persones estrangeres en el lloc més baix de la societat i en les pitjors condicions. Per això el racisme es manifestava sobretot contra la gent procedent del nord d'Àfrica però també afectava els espanyols o els portuguesos que havien arribat a França per raons polítiques o fugint de les dictadures.

Aquesta època s'ha acabat. Actualment ja no es pot dir que a França el moviment obrer és el centre de la vida col·lectiva i que, en emancipar-se, alli-

berarà la humanitat sencera. Avui dia la qüestió —el drama— social no és patir un conflicte sociolaboral o ser explotat laboralment (que es basa en una relació de domini), sinó que és el fet d'estar privat de l'explotació, ser a l'atur, ser un aturat. En poques paraules, la gran qüestió social dels nostres dies és l'exclusió.

A les societats industrials la gent era dins de la societat, sigui a baix o a dalt, però dins de la societat; evidentment, amb una relació de dominador-dominat. A la societat actual s'està a dins de la societat o a fora, es pertany al grup que té feina o al que n'està exclòs. En aquest sentit, ha sorgit el concepte de *fractura social*: la gent que està a una banda o a una altra, a dins de la societat o a fora. Aquesta circumstància és molt important per comprendre el racisme en una primera fase. En l'època de la societat industrial, les veus del racisme deien: «Veniu aquí, us considerarem inferiors i us explotarem». Ara no, ara és diferent, el racisme està molt lligat amb el problema de l'exclusió i consisteix a dir: «Què hi fas, al meu país? Vés-te'n!».

El racisme actual no es basa en la *inferioritat* suposada d'aquelles víctimes, sinó que insisteix en la *diferència* dels immigrants, persones que s'estan a França però són diferents i, per tant, mai no podran integrar-se a la societat francesa. La gran novetat és que nosaltres hem vist augmentar allò que els especialistes anomenen racisme diferencialista, és a dir, un racisme que pretén que la diferència de l'altre és tal que mai no podrà trobar el seu lloc a la societat francesa. Tot plegat ens posa al davant d'una paradoxa.

Ja hem descrit la figura clàssica de l'immigrant: un treballador, un home solter. No obstant això, avui dia, els fills o els néts d'aquests immigrants són francesos, són nois i noies que culturalment estan molt integrats a la societat francesa, són molt moderns: un nét d'immigrants és una persona que utilitza un telèfon mòbil, que porta sabates Nike i vesteix roba americana de moda... Per tant, és una persona que culturalment està molt integrada, però malgrat això li diuen: «Tu ets diferent, amb l'aspecte que tens no tindràs mai feina a la meva empresa, amb el teu aspecte no podràs viure mai al lloc on jo visc, amb el teu aspecte i amb la teva cara no podràs entrar mai a la meva discoteca...». En termes policials: «Amb el teu aspecte tens més possibilitats de ser un terrorista que la persona que tens al costat que és blanca, que va neta, que du corbata i que té un aspecte molt respectable... Per tant, et detindré si faig un control».

Així, el final de la societat industrial té unes conseqüències en el comportament que van unides a una situació d'atur, d'exclusió en general, a la por d'estar exclòs de la societat. Així doncs, el racisme que augmenta és un racisme de segregació, que consisteix a crear unes barreres per mantenir-se a distància dels immigrants i per indicar que són diferents. Moltes vegades, en les meves investigacions he vist gent que construeixen parets perquè els immigrants d'un barri de cases barates no puguin entrar als barris de classe mitjana, perquè tenen por de perdre el seu estatus.

Un altre element a què em vull referir, després de l'anàlisi del canvi de la societat francesa, és el registre cultural. Aquesta qüestió els pot donar

idees per reflexionar sobre l'evolució que hi pot haver en aquesta matèria a Catalunya o Espanya.

En aquesta trentena d'anys, a França hi ha hagut una transformació en la idea de nació paral·lelament a l'aparició de noves identitats culturals. La idea de nació pot tenir dues cares: una de positiva i una de negativa. La nació, d'una manera oberta, es pot considerar com el marc simbòlic a l'interior del qual té lloc un bon desenvolupament econòmic, el progrés, la vida política democràtica... Ara bé, des d'una perspectiva tancada, es pot arribar a defensar l'expulsió de tot allò que no és homogeni a aquesta idea preconcebuda de nació. Amb aquesta idea podem parlar d'una nació xenòfoba i racista. En els últims temps, la perspectiva positiva del concepte de nació no ha parat de disminuir mentre que la perspectiva negativa de la idea de nació no ha deixat d'augmentar.

Ha passat que els francesos han tingut el sentiment que, en lloc de constituir el marc de la vida econòmica i cultural, la nació estava amenaçada des de l'exterior per unes decisions econòmiques i de fluxos culturals que envaïen el seu territori. El sentiment que s'ha anat formant és el d'entendre que amb la globalització de l'economia les grans decisions es prenen fora del propi país. Per això el francès no es veu capaç de constituir el marc de la vida social i econòmica; ara són els grans grups financers i les lògiques internacionals els que decideixen en el nostre lloc. Per tant, allò que els especialistes anomenen globalització de l'economia és una amenaça per a la identitat nacional i fa que un es tanqui en si mateix.

D'altra banda, els francesos han tingut el sentiment, cada vegada més gran, que la seva cultura perdia el lloc que ocupava en el món; per posar-ne un exemple, els francesos creuen que fora de França ja no es parla francès perquè a l'estranger tothom parla en anglès. La cultura americana ha penetrat a França (els mateixos francesos estan molt sorpresos per l'èxit de l'Eurodisney) i per això creuen que el cinema francès o la música francesa estan amenaçats. És a dir que l'americanització de la cultura i l'hegemonia cultural anglosaxona provoca inquietud i fa que la nació es replegui sobre ella mateixa i es tanqui.

Un tercer aspecte que cal tenir present és que molts francesos creuen que la construcció europea implica una pèrdua de sobirania i una posició més feble. Si afegim tot això a les conseqüències esmentades del final de la societat industrial i als problemes de l'atur, és molt difícil actualment tenir una imatge oberta i positiva de la nació.

Aleshores, no ens ha d'estranyar l'èxit del Front Nacional, amb la seva política de tancar les portes i en contra del projecte europeu: «tanquem-nos en nosaltres mateixos, siguem racistes, siguem xenòfobs, siguem antisemites... i tot anirà millor».

Si continuem analitzant l'aspecte cultural, podem trobar un altre fenomen molt «francès», però que també observem en d'altres països. Hem vist que s'han despertat o s'han afirmat unes identitats col·lectives que volien existir en els espais públics i ser reconegudes. Al principi això no creava

cap problema perquè no molestava ni preocupava gaire. Els anys 60, per exemple, eren els moviments de reivindicació nacionalista com ara l'occità, el basc, el bretó, o bé eren els moviments de col·lectius que se sentien discriminats per les normes socials dominants com els moviments de dones, d'homosexuals...

En els 80 va sorgir a França un fenomen que ha fet molta por als francesos: l'aparició de l'islam. A França no hi havia musulmans o n'hi havia molt pocs i la majoria eren persones que es preparaven per tornar als seus països d'origen. En aquella època, un amic meu, Gil Capel, va publicar el llibre *Els barris o les perifèries de l'islam*; segons ell: «França és un país que esdevé un país musulmà, hi ha centenars de milers de musulmans, ara es parla de dos o tres milions de musulmans que es quedaran al país». Per tant, la diferència cultural o religiosa comença a fer por; una cosa és acceptar la idea del musulmà «de pas» i una altra de diferent és acarar el fet que s'estabilitzin al país.

Aquest procés s'ha anat complicant, hi ha una dinàmica dialèctica entre el tancament de la idea de nació, el replegament sobre si mateixa —que és, possem per cas, la idea del Front Nacional— i l'arrelament de l'islam, que paradoxalment s'explica pel fet que a cops que la gent diu que són diferents, ells responen reafirmant la seva identitat.

3. LA CRISI DE LES INSTITUCIONS

El segon fenomen que trobem a molts països, però que a França adquireix una forma molt particular, és la crisi de les institucions. És ben coneguda la divisa de la República francesa: «llibertat, igualtat i fraternitat». Totes les institucions públiques tenen el deure de transformar aquella promesa en una realitat, com és el cas de l'escola pública, la seguretat social i, en general, tot el que conforma l'Estat del benestar, que han d'assegurar un servei públic d'acord amb els principis de solidaritat i fraternitat.

També la policia és una institució molt republicana. Els policies francesos, abans de tot, defensen molt la idea de la República, cosa que contradictòriament no els impedeix de ser molt racistes; hom pot ser molt republicà i molt racista al mateix temps.

Però des dels anys 60 es parla d'una crisi cada vegada més profunda de totes aquestes institucions que acabo d'esmentar: l'escola, l'Estat del benestar, la policia, la justícia... Totes aquestes institucions tenen cada vegada més dificultats per mantenir i complir la seva promesa de llibertat, igualtat i fraternitat.

Posaré un o dos exemples relatius a la crisi de l'Estat del benestar i de l'escola pública, però després parlaré del problema de la policia per demostrar que tot això genera racisme i violència. Quan la població creix demogràficament, quan l'atur augmenta, quan hi ha menys diners per pagar les despeses sanitàries o de les jubilacions, la pregunta que es

planteja de manera generalitzada és que si les nostres institucions —que són les que fan que l'Estat del benestar funcioni— estan saturades no és per culpa dels immigrants. Així, sempre es busca el boc emissari i per això se senten coses com: «Els immigrants vénen aquí amb tres dones i catorze fills i cobren els subsidis familiars i aquests subsidis no s'han creat per a algú que, a més d'estar a l'atur, tingui tres dones i catorze fills». Es tracta d'una crítica gratuïta gens fonamentada perquè en la majoria dels casos els immigrants paguen la seva contribució, cotitzen a la seguretat social i la regla general dels immigrants a França no és tenir tres dones i catorze fills.

En relació amb la crisi de l'escola pública francesa, posaré l'exemple dels problemes que van sorgir per tres nenes que es van presentar a l'escola amb un mocador islàmic al cap. Aquest fet, que va passar l'any 1989, va esdevenir un tema d'Estat, hi va haver una campanya de premsa molt violenta i se'n va parlar molt, fins i tot a les famílies. La gent que era contrària al fet de portar el mocador a l'escola argumentava que, si l'escola pública és laica, no hi hauria d'haver cap signe de pertinença religiosa, però és clar que aquest argument no es referia per igual a totes les religions perquè els catòlics de vegades porten una creu, o els jueus de vegades porten el seu petit barret.

A part d'aquestes discussions, penso que l'escola pública està en crisi, però no pel tema del mocador sinó perquè es tracta d'una institució que té problemes importants que afecten, d'una banda, el personal de l'educació nacional (qüestions de salaris, de carrera, de promoció, etc.) i, d'una altra, el mateix sistema de l'educació, de l'ensenyament, que és una organització que funciona malament, que és molt feixuga, que no canvia i que, per això, les finalitats de l'escola esdevenen fosques. En el discurs republicà es ressaltava que tots els ciutadans tenien dret a l'escola amb igualtat de possibilitats per a tots. A hores d'ara, l'escola pública fabrica desigualtats, perquè hi ha molt fracàs escolar i perquè és incapaç d'adaptar-se al mercat de treball. L'escola no fabrica allò que hauria de fabricar, és a dir, alumnes que no solament sàpiguen llegir i escriure, sinó formar-se i fer una carrera.

El tema del racisme no és gaire lluny de tot això en la mesura que els centres escolars que funcionen més malament són els que estan en els barris més pobres i on hi ha més població immigrant. Molt sovint la conseqüència del que descriu és un discurs racista que diu: «És clar, hi ha immigrants i per això no funciona aquesta escola». I els pares dels alumnes es comportaran d'una manera que, objectivament, no serà racista però que tindrà uns efectes racistes: treuran els seus fills d'aquestes escoles públiques perquè consideren que hi ha massa fills d'immigrants i els posaran en una altra escola on hi hagi menys fills d'immigrants.

Els sociòlegs coneixen bé aquest mecanisme, que anomenen *profecia autocrètica*, que consisteix a dir que una escola pública és dolenta, per tant la gent treu els seus fills d'aquella escola; això, a fi de comptes, fa que allí només es quedin els fills dels immigrants i, com a conseqüència, l'escola tindrà més dificultats per funcionar. Aquests mecanismes afavoreixen l'aparició d'escoles

de diferents velocitats, d'una escola desigual a partir d'un prejudici que no sempre està basat en realitats.

4. CRISI INSTITUCIONAL I POLICIA

Ara parlaré una mica de la policia. Al final dels anys 80, amb l'ajut del ministre de l'Interior i l'Institut d'Estudis Superiors de Seguretat Interior (IHESI) –institució que va fer molt per la investigació–, vaig tenir la possibilitat de dur a terme una recerca amb policies. Aquest treball consistia a triar deu agents de policia –no caps– de cinc ciutats diferents que no es coneguessin i agrupar-los perquè poguessin viure amb mi un procés de debat i discussió que havia de durar sis o set dies, per reflexionar tots plegats sobre el tema del racisme a la policia.

Perquè un ministeri, o un institut que en depèn, vulgués estudiar el racisme dins de la policia, s'havia de tenir molt valor polític en aquell temps, i efectivament se'n tenia perquè em van facilitar les coses: l'avantatge de treballar amb la policia és que quan es pren una decisió tot funciona bé, la gent hi participa. La proposta que vaig fer a aquests deu policies no consistia a fer-los cap entrevista sinó a fer desfilars davant d'ells –sense testimonis ni periodistes– una sèrie d'invitats amb els quals parlarien lliurement i, amb això, començar a reflexionar sobre el tema de policia i racisme. Vaig fer venir gent molt diferent: el cap de la Policia Nacional, el cap del SOS-racisme, Arlain Dessin –que era molt conegut i que la policia odiava–, sindicalistes de la policia, un alcalde d'un poble... El resultat d'aquesta recerca va ser molt interessant perquè els policies van dir: «No podem ser policies si no som racistes, almenys a França». No es tracta que el policia sigui ideològicament racista, sinó que són les condicions de l'exercici d'aquesta professió les que fan que si un policia no és racista al principi, s'hi converteixi.

Els policies a França viuen una crisi triple: en primer lloc, pateixen una crisi social. Les seves condicions d'existència no són fàcils perquè molt sovint viuen en barris on hi ha molts problemes socials i on no són acceptats plenament, i han d'amagar la seva condició de policies per evitar conflictes a la seva família.

L'altra crisi que acaren els policies és el fet que l'organització policial ha canviat molt des dels anys 70 com a conseqüència dels processos de modernització a què s'ha sotmès, entre les quals destaquen les seves funcions preventives, amb el risc que el policia tingui la sensació que li demanen que es converteixi en un treballador social. També s'ha demanat la col·laboració de la policia amb altres agents socials: el policia ha de treballar amb magistrats, assistents socials, mestres, polítics locals... per a la qual cosa no estava prou preparada. A més, la política d'acostament a la població va conduir al *lilotage*, que consisteix a desplaçar-se i viure pràcticament en un barri i estar molt a prop dels seus habitants. Aquesta experiència va generar una tensió difícil de controlar perquè el dia que en el barri hi ha un problema de tràfic de

drogues o de delinqüència que cal resoldre, quan la policia arriba de la comissaria, el policia ha de decidir si està de banda del seu col·lega o de banda del jove que ell coneix perfectament i que contínuament es troba amb ell pel barri.

Finalment, el tercer aspecte en crisi és que la Policia Nacional francesa té un sentiment de no saber gaire bé quina és la seva missió, perquè ja no té les categories que tenia abans. En primer lloc, s'han format les policies privades. Per exemple, a un centre comercial o una gran superfície hi ha policia privada o vigilants privats, o també la responsabilitat de les persones que administren els habitatges socials és de tipus policial; per tant, es privatitza allò que era monopoli de la policia francesa.

També hi influeix la creació de les policies municipals, que es pot veure d'una manera conflictiva. La Policia Nacional pot dir: «Bé, els policies municipals controlaran les sortides dels col·legis o faran tasques molt quotidianes, senzilles i més aviat de caràcter preventiu i, en canvi, nosaltres hem de fer les coses difícils i som els que anem armats, la policia municipal no hi va». D'altra banda, els membres de les policies municipals també diuen: «Nosaltres també volem dur l'arma perquè també ens trobem amb situacions difícils».

A més, a la Policia Nacional s'han creat unes instàncies noves de control i se'ls ha demanat que acceptin un codi deontològic.

Tota aquesta evolució fa que la policia francesa no se senti bé, per tant quan s'ha d'encarregar de situacions difícils no sap gaire bé com gestionar aquest problema i fàcilment es pot comportar d'una manera racista.

Per totes aquestes raons, que he presentat d'una manera succinta, es pot afirmar que hi ha un malestar social, un malestar dins de l'organització i dins de les finalitats pròpies de la policia; tot això crea una mena de crispació que fa que la policia senti que no és reconeguda i que de vegades no sigui capaç de reconèixer i actuar davant la situació amb què es pot trobar de por i de no comunicació amb els immigrants.

5. L'EVOLUCIÓ DE LA VIOLÈNCIA RACISTA

El darrer punt que vull analitzar és per què hi ha tan poca violència racista a França? Abans de tot, cal dir que convé ser prudents quan es diu que el racisme augmenta, perquè les estadístiques i els indicadors de què disposem es poden qüestionar. Puc donar una altra pista per entendre aquest raonament. Als anys 50 les estadístiques sobre la violació de dones eren molt baixes mentre que als anys 80 eren més elevades, però això no vol dir que en els anys 80 es violin més dones que als anys 50 sinó que avui dia les dones tenen el valor de denunciar una violació i, a més, hi ha institucions que demanen que els poders polítics facin estadístiques sobre aquest tema. Doncs, això mateix passa amb les estadístiques de la violència racista.

Dit això, m'agradaria fer un repàs històric de la violència dels anys 50 a França per mostrar els punts febles i plantejar dues qüestions. Als anys 50 i 60 va haver-hi una violència racista molt relacionada amb la guerra d'Algèria. França estava en guerra amb l'FLN i amb l'extrema dreta, les OS i fins i tot les polítiques oficials van prendre un caire racista, perquè el racisme pot arribar fins al cim de les institucions. Ara fa una desena d'anys que s'ha sabut què va passar exactament a França l'octubre del 1961 en una manifestació d'algerians a París que es feia per protestar per una imposició que s'havia fet als algerians, naturalment en període de guerra amb Algèria. Aquesta manifestació es va prohibir i es va perseguir amb una violència extrema. Les persones més raonables parlen de centenars de morts. L'any 1961 la policia francesa va llançar al riu Sena i al canal de Sant Martí de París milers de persones que s'estaven manifestant. Per tant, aquella violència racista s'explica fàcilment pel context de guerra amb l'FLN algerià.

Si analitzem els anys 70, constato que encara existia racisme, un racisme lligat a l'acció de grups d'extrema dreta molt petits però molt ben estructurats. L'any 1973 va haver-hi una onada, amb uns quants morts a Marsella, el Peireux i altres ciutats. És a dir, aquest racisme tenia una base ideològica estructurada —em sembla que eren les seqüeles del final de la guerra d'Algèria— i començava a tenir un principi de sedentarisme a França.

Als anys 80 assistim a alguns assassinats racistes, les víctimes són immigrants del nord d'Àfrica, però ja no es tracta d'operacions de grups d'extrema dreta sinó que són fets aïllats. L'exemple típic és el del jubilat que viu en una ciutat on cada cop hi ha més immigrants, hi ha soroll, és de nit, s'acosta cap al seu cotxe, veu que hi ha gent al voltant i agafa la seva carrabina i dispara. El 1983 va haver-hi una marxa de joves que van travessar França des de Marsella fins a París, rebuda pel president de l'època —el president Mitterrand—, en protesta pels assassinats del tipus que els he explicat.

Així, podem dir que l'evolució de la violència ha passat, en primer lloc, per la guerra d'Algèria, en segon lloc, pels grups d'extrema dreta i, en tercer lloc, per fets aïllats però nombrosos. Als anys 80 i 90 hi ha hagut poca violència assassina però la pregunta que comença a plantejar-se és si hi ha relació entre la violència racista i la presència a la vida política francesa d'un grup d'extrema dreta com és el Front Nacional. Cito un o dos casos coneguts: un jove de les Illes Comores va ser assassinat l'any 1994 per membres del Front Nacional; l'any 1996 el Front Nacional va triar el primer de maig per fer la seva gran manifestació anual i en aquella manifestació els «caps rapats» van agafar un jove marroquí que passava per allà, el van llançar al riu Sena i es va ofegar.

Un altre assumpte que ens posa en relació amb el tema del Front Nacional és el de la profanació del cementiri jueu de Carpantras, el mes de maig de 1990. És un assumpte molt important. Descriuré breument els fets: es descobreix un dia que s'havien destruït una trentena de tombes del cementiri jueu i que havien empalat el cadàver d'una d'aquestes tombes. Els partits de l'esquerra van dir que això havia estat un acte antisemita, provocat per l'extrema dreta, mentre

que el Front Nacional negava la seva implicació en aquest succés. Aquest cas, a més, pot exemplificar la possible incidència dels mitjans de comunicació en aquesta mena de conflictes. Un programa molt seguit de la primera cadena de televisió francesa —*Perdu d'eu*— va afirmar que la profanació d'aquest cementiri l'havien fet joves burgesos que es diverteixen fent jocs satànics. Aquesta idea es va difondre molt socialment, però ara fa alguns mesos es va descobrir que es tractava d'un fet comès per quatre o cinc persones d'un grup d'extrema dreta, de «caps rapats».

Vull parlar breument d'aquest altre aspecte de la violència racista, que és la violència antisemita. Cal constatar que a França durant molt de temps va haver-hi més fantasmes que no pas realitats en el cas de la violència antisemita; l'exemple més impressionant va passar l'any 1980. Aquest any va explotar una bomba dipositada en una bossa d'un ciclista en una sinagoga de París, i va fer tres morts. La resposta fou immediata: es van mobilitzar no solament els jueus de França sinó també els demòcrates francesos, que estaven convençuts que es tractava d'un crim antisemita relacionat amb l'extrema dreta francesa. Durant sis mesos el treball de la policia va ser seguir aquesta pista fins que es va saber que era un assumpte de terrorisme internacional: el grup Abu-Nidal n'era el responsable. La relació entre la violència racista i el Front Nacional és una qüestió molt complicada.

Per acabar, vull fer dues o tres afirmacions. França és un país on la violència racista ocupa un espai polític important. El Front Nacional ha tingut un 15 % de vots a les últimes eleccions i és un partit explícitament racista. Malgrat tot, crec que ocupa poc lloc pel que fa a la violència de base. Si comparem França amb altres països, la realitat és molt diferent: a Gran Bretanya hi ha poc espai polític per al racisme, no hi ha un equivalent al FN, però hi ha molta violència de base. A Alemanya, des dels anys 90, hi ha hagut un augment de l'extrema dreta racista i al mateix temps de la violència de base racista: només cal recordar els atemptats a les residències d'immigrants.

Crec que es pot dir que el racisme augmenta o disminueix globalment si mantenim la hipòtesi que en realitat el racisme polític és una cosa i el racisme de base n'és una altra, i que podem tenir l'un o l'altre, o que un és a dalt i l'altre a baix, o que poden canviar en un sentit o en un altre. Per això, podem imaginar a França un escenari on la violència augmentaria encara que l'espai polític del FN disminuís, de manera que es diferenciés entre allò que el ciutadà vota i la seva actitud personal davant dels immigrants.

D'altra banda, es pot plantejar quina relació hi ha entre el Front Nacional i les violències d'extrema dreta que provenen dels «caps rapats» i que no són militants del FN. És una qüestió molt delicada, perquè es poden dir dues coses oposades: d'una banda, es pot dir que el FN vol arribar al poder o vol tenir pes al poder per la via de les eleccions i per la via democràtica i que, per això, ha de ser un partit respectable, que no pot animar les violències; però d'altra banda, el FN té sempre el discurs de l'odi racista: si surt un cretí amb dos o tres col·legues que està al bar bevent la setena o vuitena cervesa i veuen a la televisió el senyor Le Pen que defensa idees racistes poden trobar alguna mena

de legitimitat per anar amb els seus amics a desfer les tombes del cementiri o bé a trencar-li la cara al primer immigrant que trobin. És molt difícil precisar fins a quin punt el FN és més aviat un fre per a la violència racista o, contràriament, és una causa o serveix per animar la violència racista.